

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ**

**ЎЗБЕКИСТОННИНГ
МАҲАЛЛИЙ ВА ТРАНСЧЕГАРАВИЙ
СУВ РЕСУРСЛАРИ, УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ
ҲОЗИРГИ ҲОЛАТИ ҲАҚИДА**

Тошкент – 2015

Р Е Ж А

1. «Сув ресурслари» тушунчаси ҳақида;
2. Сув ресурсларининг таркибий қисмлари;
3. Дарёлар сув ресурслари;
4. Кўллар ва сув омборлари;
5. Сув ресурсларидан фойдаланиш;
6. Сув ресурсларининг сарфланиши;
7. Сув ресурсларини муҳофаза қилиш.
8. Ўзбекистон сув ресурслари
9. Маҳаллий ва трансчегаравий сув ресурслари
10. Ўзбекистонда сув ресурсларидан фойдаланиш

«Сув ресурслари» тушунчаси ҳақида

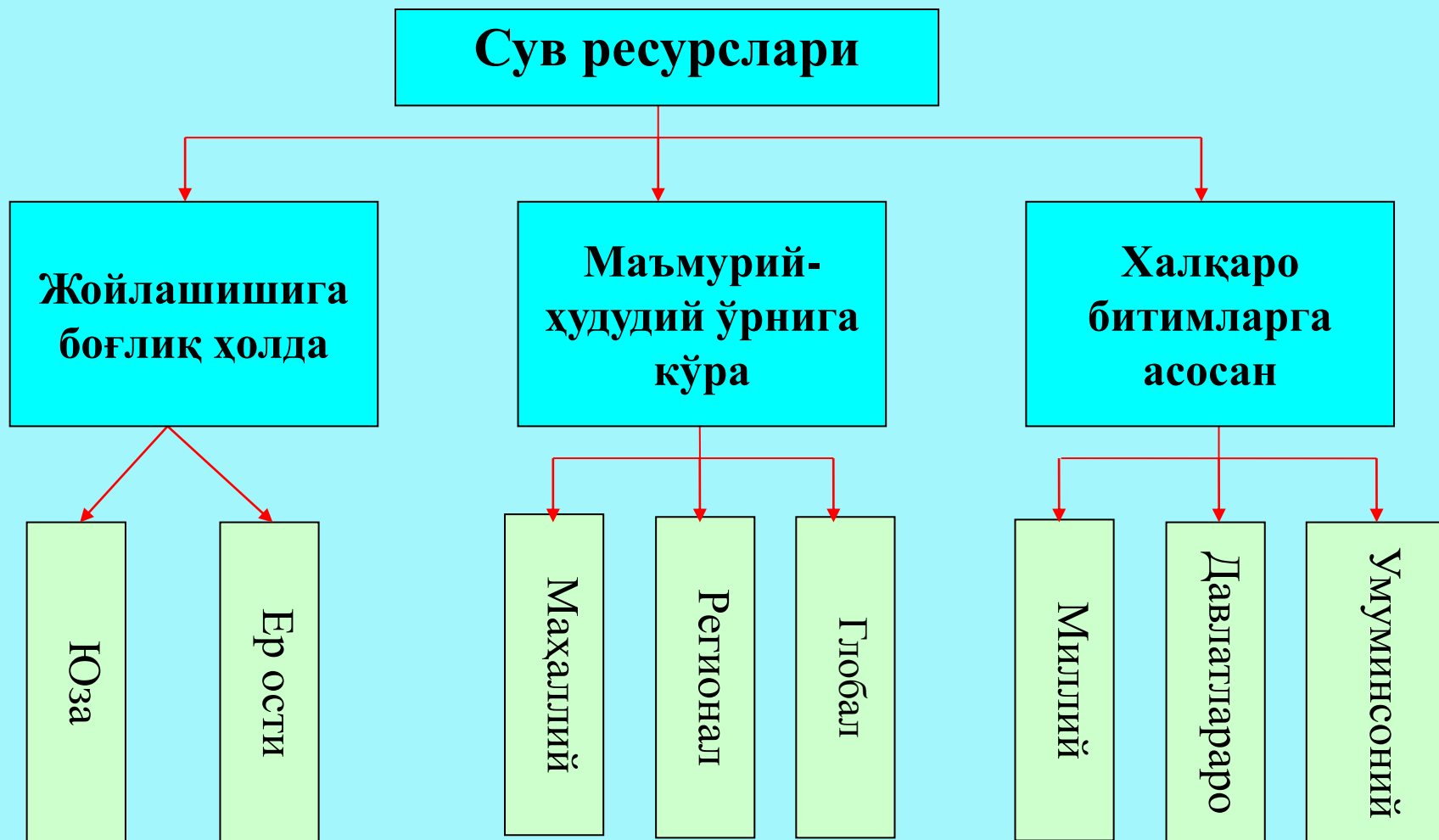
1. «Сув ресурслари» тушунчасини табиатдаги барча сувларнинг синоними деб қарамастик керак;

2. Бу категория фақатгина табиатга хос бўлмай, унинг моҳияти ижтимоий-тарихий боскичларда ўзгариб туради;

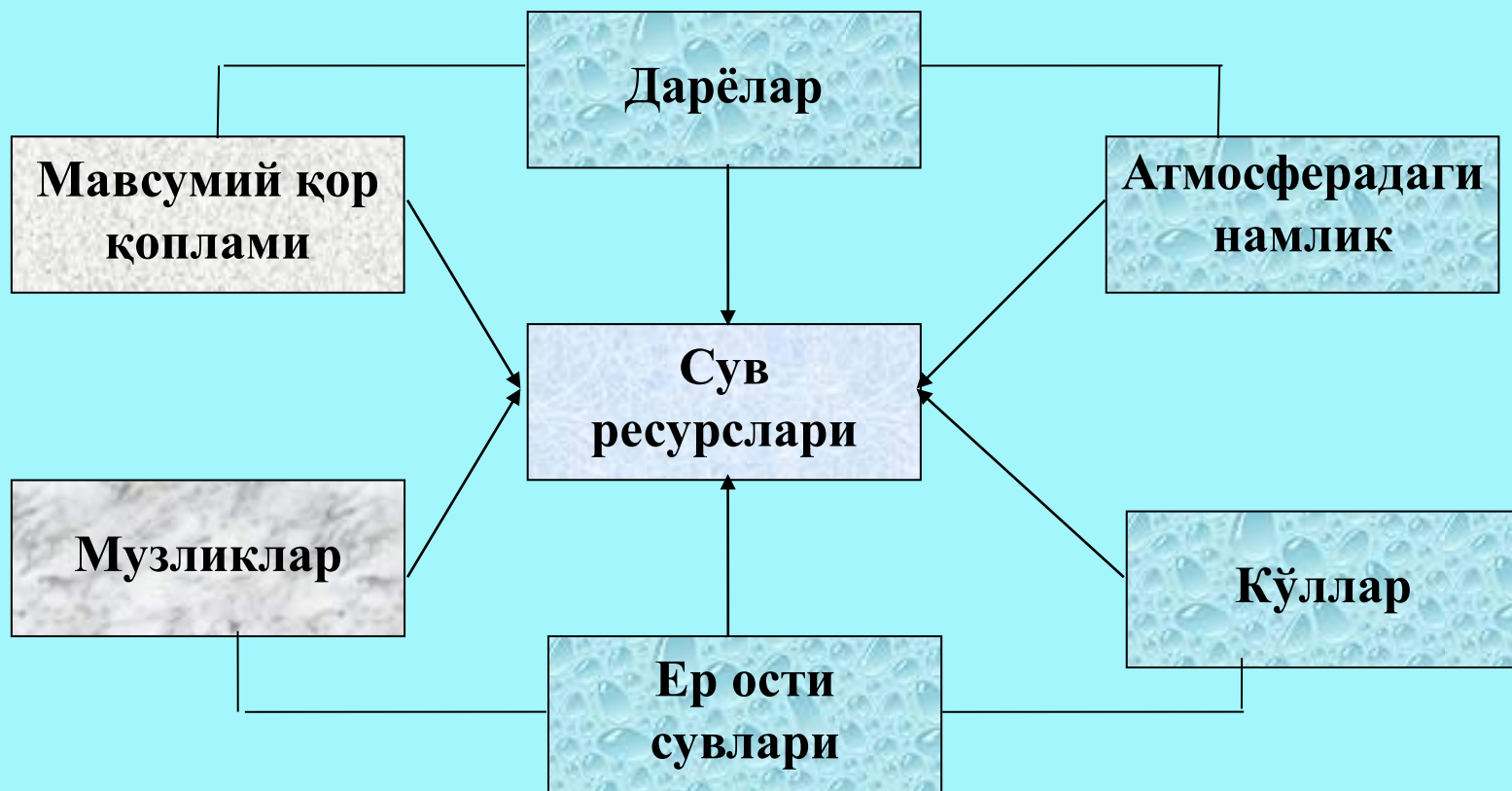
3. Инсониятнинг ҳозирги тараққиёт боскичида сув ресурсларига қуйидагича таъриф бериш мумкин:

Сув ресурслари – табиатдаги барча чуқук ва минераллашган сувлардан иборат бўлиб, инсон манфаатлари йулида айни кунда фойдаланилаётган ёки келажакда фойдаланиши мумкин бўлган сув манбалари йиғиндисидир.

Сув ресурслари таснифлари

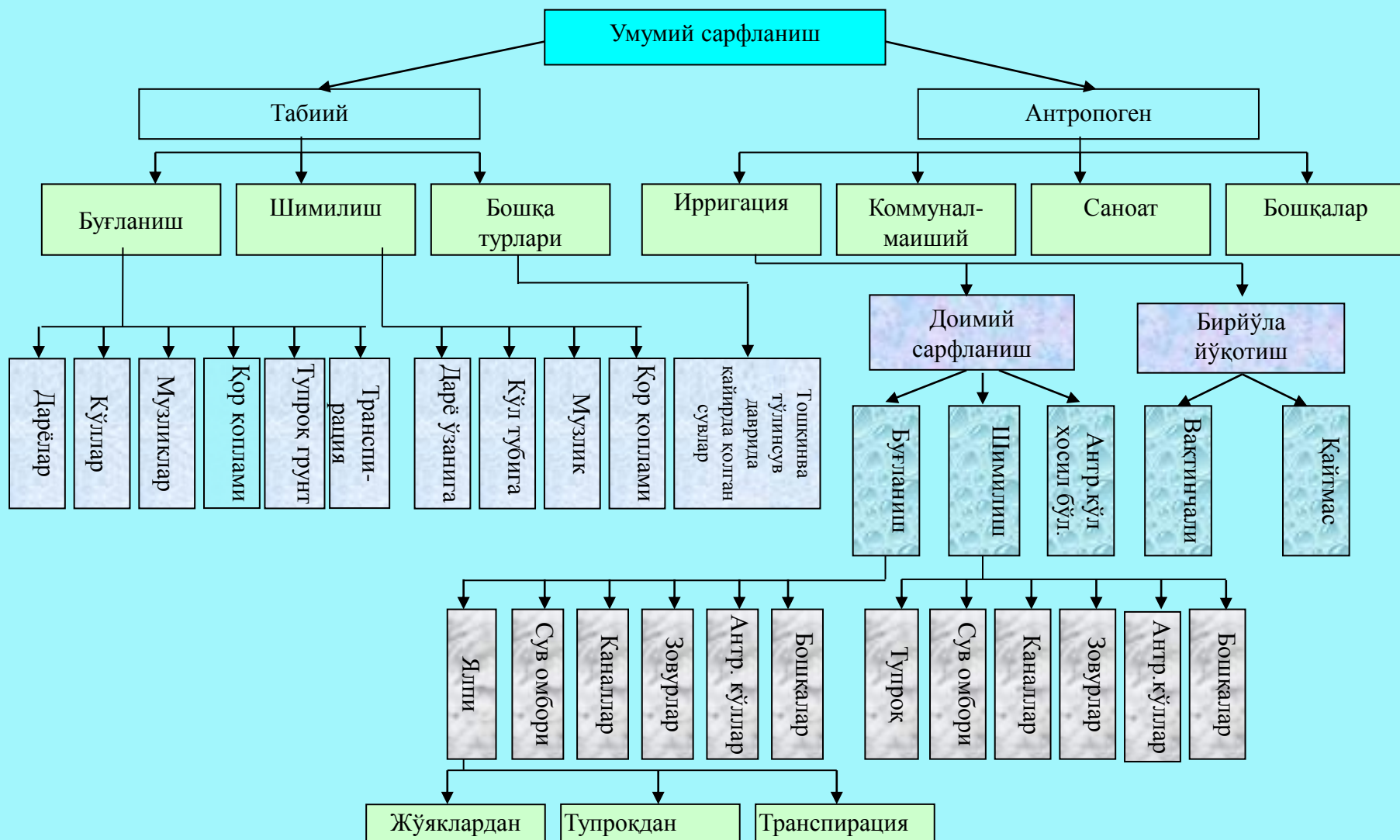
Сув ресурсларининг таркибий қисмлари

Ўрта Осиё дарёлари сув ресурслари

Ҳавза	Ўртача кўп йиллик сув сарфи	Йиллик оқим ҳажми, км ³		
		Ўртача	Энг катта	Энг кичик
Амадарё	2334	73,61	100,80	55,10
Сирдарё	1237	39,01	72,67	20,40
Туркменистон дарёлари	105,5	3,33	6,07	0,53
Жами	3676,5	115,95	179,54	76,03

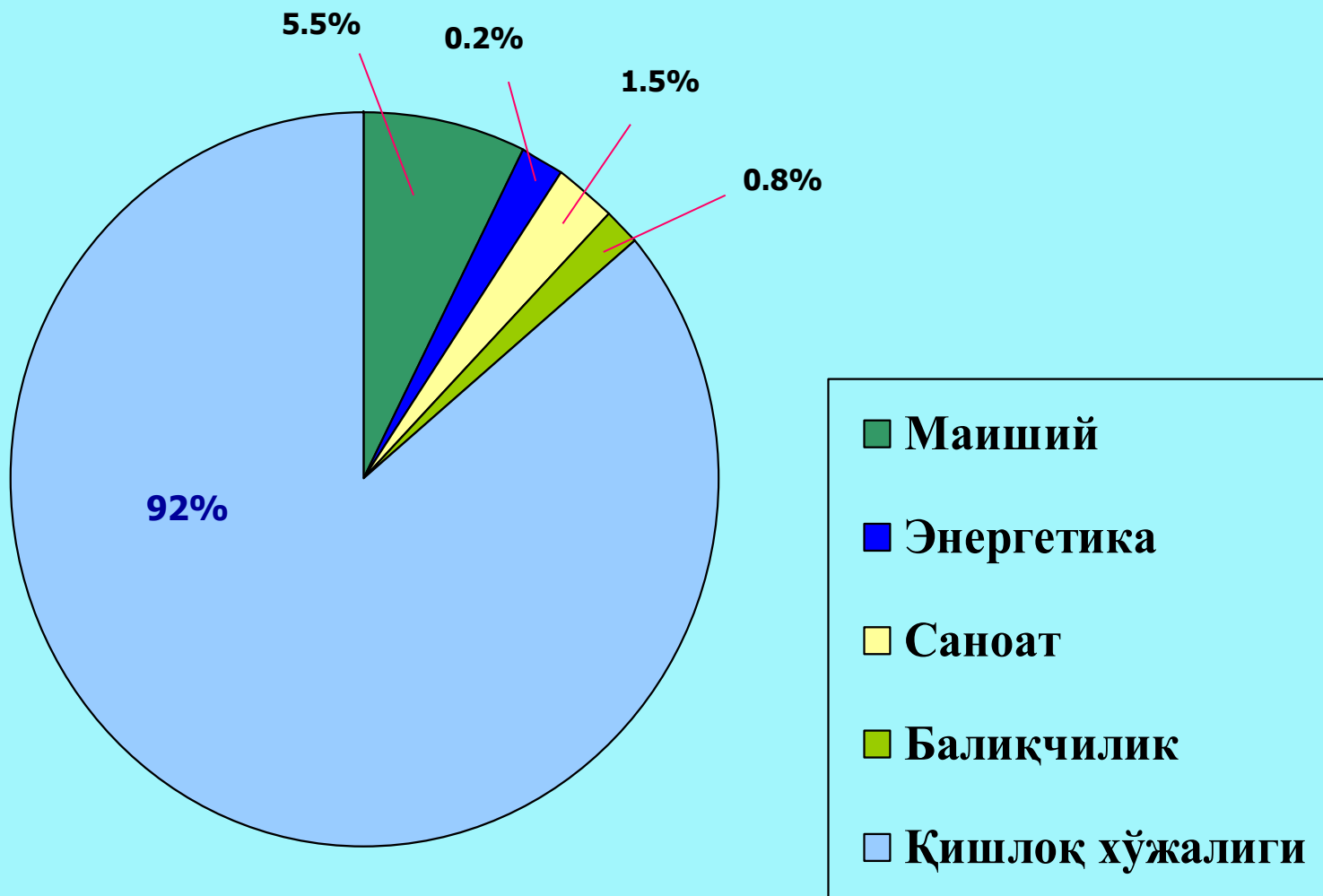
Сув ресурсларининг сарфланиши

Дарёлар сув ресурларининг мамлакатлар бўйича тақсимланиши

Давлатлар	Майдони		Оқим ҳажми, км ³	Четдан келадиган оқим, км ³
	км ²	%		
Ўзбекистон	448,9	35,1	9,5	-
Туркманистон	488,0	38,2	1,1	2,9
Тожикистон	143,0	11,2	47,4	20,7
Қирғизистон	198,5	15,5	48,7	-
Жами	1278,4	100	106,7	23,6

Сув ресурсларидан фойдаланиш

Сув омборларидан буғланиш

Сув омбори	Юзаси, км ²	Сифими, млн. м ³	Буғланиш	
			млн.м ³	Сифимига нисбатан, %
Жанубий Сурхон	65,0	666,0	60,0	9,8
Учқизил	10,0	160,0	10,0	6,2
Чимқўрғон	45,1	440,4	28,0	6,4
Каттакўрғон	79,5	840,0	41,0	4,8
Қуйимозор	16,3	305,8	16,0	5,2
Косонсой	7,6	160,0	1,0	0,6
Туябўғиз	20,0	210,0	12,0	5,7
Туямуйин	790,0	78000	1000,0	12,8

Табий ботиқларга оқизилган қайтарма сувлар

Ҳавза	Ҳисоб даврлари			Йиғинди, км ³
	1956-1965	1966-1975	1976-1980	
Сирдарё	4,0	29,0	60	19,86
	0,126	0,915	1,89	
Амударё	-	90	183	57,2
	-	2,84	5,76	
Ҳаммаси	4,0	119,0	243	77,1
	0,126	3,755	7,65	

Дарёлар сув ресурслари республикамизнинг муҳим ҳаётий табиий ресурси ҳисобланади.

Ўзбекистон шароитида дарёлар сув ресурслари иккига бўлинади:

- *маҳаллий;***
- *трансчегаравий.***

Ишда асосий эътибор:

- маҳаллий ҳамда трансчегаравий дарёлар;**
- улар оқимининг миқдорий кўрсаткичлари;**
- оқим кўрсаткичларининг йирик ҳавзалар бўйича тақсимланишини ёритишга қаратилади.**

Ўзбекистонда 17777 та дарё ва сойлар мавжуд (В.Е.Чуб, 2007).

Шундан:

- ✓ 9930 таси Амударё ҳавзасида;
- ✓ 4926 таси Сирдарё ҳавзасида;
- ✓ 2921 таси эса ҳар икки дарё ҳавзалари оралиғида жойлашган.

Мамлакатимизнинг маҳаллий сув ресурслари:

- ✓ Амударё ҳавзаси бўйича 4,62 км³;
- ✓ Сирдарё ҳавзаси бўйича 5,081 км³.
- ✓ Ҳар икки ҳавза бўйича маҳаллий дарёлар ва сойларда йилига ўртача 9,701 км³ ҳажмдаги оқим ҳосил бўлади.

Маҳаллий дарёлар сув ресурслари

Бош дарёлар ҳавзалари	Кичик дарёлар ҳавзалари	Сув сарфи, м ³ /с	Йиллик оқим ҳажми, км ³
Амударё ҳавзаси	Сурхондарё	96,2	3,033
	Қашқадарё	42,4	1,336
	Зарафшон	7,96	0,251
	Ҳаммаси	146,6	4,620
Сирдарё ҳавзаси	Фарғона водийси	6,12	0,193
	Туркистон, Нурота тизмаларининг шим. ёнбағирлари	4,49	0,142
	Оҳангарон	38,5	1,214
	Чирчиқ	112,0	5,081
	Ҳаммаси	161,1	5,081
	Ўзбекистон бўйича жами		307,5

Изоҳ: җадвал В.Е. Чуб (2007) маълумотлари асосида тузилди.

Ўзбекистоннинг трансчегаравий сув ресурслари миқдорини аниқлашда мамлакатимиз ҳудудига оқиб келадиган ва ундан оқиб чиқадиган дарёлар сув ресурсларини ҳисобга олиш лозим.

Амударё ҳавзаси бўйича:

- ✓ **оқиб келади - 52,291 км³;**
- ✓ **оқиб чиқади - 15,439 км³ .**

Сирдарё ҳавзаси бўйича:

- ✓ **- оқиб келади - 43,351**
- ✓ **- оқиб чиқади - 32,123 км³.**

Ўзбекистон ҳудудига оқиб келадиган ва ундан оқиб чиқадиган дарёлар сув ресурслари

Дарёлар ҳавзалари		Сув сарфи, м ³ /с	Йиллик оқим ҳажми, км ³
Амударё ҳавзаси бўйича	Оқиб келади	1658,1	52,291
	Оқиб чиқади	489,5	15,439
	<i>Фарқи (қолади)</i>	<i>1168,6</i>	<i>36,852</i>
Сирдарё ҳавзаси бўйича	Оқиб келади	1374,6	43,351
	Оқиб чиқади	1018,6	32,123
	<i>Фарқи (қолади)</i>	<i>356,0</i>	<i>11,228</i>
Ўзбекистон бўйича жами	Оқиб келади	3032,8	95,642
	Оқиб чиқади	1508,2	47,562
	<i>Фарқи (қолади)</i>	<i>1524,6</i>	<i>48,080</i>

Изоҳ: жадвал В.Е. Чуб (2007) маълумотлари асосида тузилди.

✓ Республикамиз ҳудудидига оқиб келадиган ва ундан оқиб чиқадиган сувларнинг фарқи, йилига ўртача 48,08 км³ га тенг.

✓ Бу миқдор мамлакатимиз ҳудудида трансчегаравий дарёлар сув ресурсларидан фойдаланиладиган оқим ҳажмини ифодалайди.

✓ Ушбу оқим миқдорини маҳаллий сув ресурслари билан қўшиб ҳисоблаганда, республикамиз халқ хўжалигининг турли тармоқларида йилига ўртача 57,781 км³ ҳажмдаги сувдан фойдаланилади.

СУВ РЕСУРСЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ

- ✓ **Ҳозирги кунда мамлакатимиз иқтисодиётида жами ишлатилаётган сув ресурсларининг 88 фоизи қишлоқ хўжалиги ҳиссасига тўғри келади.**
- ✓ **Бошқа тармоқларга, жумладан:**
 - **маиший хизмат кўрсатиш соҳасига - 8 %;**
 - **энергетикага - 1,5 %;**
 - **саноат ишлаб чиқаришига - 2 %;**
 - **балиқчиликка - 0,5 % сув ишлатилади.**
- ✓ **Жами суғориладиган 4,3 млн. га ерни сув билан таъминлашда:**
 - **180 минг км узунликдаги суғориш тармоқлари;**
 - **160 минг дона сув хўжалиги иншоотлари, шундан 800 дан ортиғи йирик гидротехник иншоотлар;**
 - **умумий ҳажми $19,2 \cdot 10^9$ м³ бўлган 55 та сув омбори;**
 - **йиллик электр энергияси сарфи 8,2 млрд. кВт га тенг бўлган 1614 та насос станциялари фаолият кўрсатмоқда.**

ХУЛОСА

- ✓ Юқорида қайд этилганлардан кўришиб турибдики, мамлакатимизда сув ресурсларини тежашнинг асосий манбаи қишлоқ хўжалигидир.
- ✓ Ушбу мақсадга эришиш учун мазкур соҳада мавжуд сув ресурсларидан самарали ва оқилона фойдаланишни ташкил этиш лозим.
- ✓ Бунинг учун суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, сув хўжалиги иншоотларининг техник ҳолатини талаб даражасида сақлаш ва уларни модернизация қилиш, суғоришнинг замонавий тежамкор технологияларини кенг кўламда қўллаш зарурдир.
- ✓ Бу эса, ўз навбатида сув хўжалиги ташкилотларининг техник базасини мустаҳкамлашни, сув истеъмолчилари уюшмалари фаолиятини янада яхшилашни ва, энг муҳими, уларни ҳозирги кун талабларига мос келадиган мутахассислар билан таъминлашни талаб этади.

ЭЪТИБОРИНГИЗ

УЧУН

РАЎМАТ